

Проблеми інноватики, економіки та маркетингу інтелектуальної власності

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Тараненко Олег Миколайович,

*кандидат історичних наук, доцент Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького*

На початку третього тисячоліття відбувається перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва. Постіндустріальна концепція залучає до національного багатства поряд з матеріальними і нематеріальні активи – людські та інтелектуальні ресурси, що є основою інтелектуального капіталу. Важливість ролі інтелектуального капіталу дедалі глибше усвідомлюється різними дослідниками. Інтелектуальний капітал вже охоплює всі сторони господарства: комерційні і некомерційні організації, військові установи, церкву і навіть уряд. Відомі дослідники цієї тематики Р. Солоу, П. Ромер відзначали, що загалом тільки 50% приросту ВВП може бути пояснено зростанням трудових ресурсів і фізичного капіталу, а інші 50% припадають на інтелектуальний капітал [1, 18].

Вважається, що термін «інтелектуальний капітал» вперше використав у 1969 р. відомий американський дослідник Дж.К. Гелбрейт. Основний вклад у дослідження категорії «інтелектуальний капітал» внесли такі зарубіжні вчені та практики, як Т. Сноарт, П. Саліван, Д. Тіса, Л. Едвінсон, М. Мелоун та інші. Разом із тим, у науковому співтоваристві не напрацьовано єдине тлумачення дефініції «інтелектуального капіталу».

У роботах американських економістів П. Саллівана і К. Свейбі «інтелектуальний капітал» визначено як «знання, яке може бути перетворене в капітал», а «інтелектуальні активи» – «закодовані знання співробітників підприємства» [2, 13]. Американський економіст Дж. Тобін запропонував оригінальну формулу інтелектуального капіталу: різниця між ринковою вартістю компанії та її ринковою оцінкою. З точки зору Д. Даффі, інтелектуальний капітал – сукупні знання, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також

у вигляді методологій, патентів, архітектури і взаємозв'язків. Е. Брукінг ототожнює його з нематеріальними активами, які слугують підґрунтям існування та конкурентних переваг підприємства [3, 62].

Згідно Й. Руссу, С. Пайка та Л. Фернстема, інтелектуальний капітал – це нематеріальні ресурси, що беруть участь у створенні цінності організації і є такими, що повністю або частково нею контролюються [4, 67]. Б. Леонтьєв визначає інтелектуальний капітал підприємства як вартість сукупності інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, інтелектуальні здібності та навички персоналу, накопичені бази знань і корисні стосунки з іншими суб'єктами [5, 44].

В Україні концепція інтелектуального капіталу почала формуватися порівняно недавно і тому українські вчені виявили проблеми теорії інтелектуального капіталу значно пізніше, ніж їх колеги закордоном. Серед них: О. Кендюхов, А. Колод, Е. Лібанова, О. Амосов, Д. Богиня, В. Онікієнко, О. Онищенко, А. Чухно, Л. Федулова, О. Дацій, М. Дороніна, Н. Лук'яненко та інші. У своїх роботах вони досліджували теоретичні та практичні питання щодо формування та використання інтелектуального капіталу, відзначили неопрацьованість проблеми ефективного управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства, вивчали саму концепцію інтелектуального капіталу як економічної категорії.

О. Бутнік-Сіверський інтелектуальний капітал трактує як «один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості». Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості [6, 17–18].

Варто зауважити, що серед дослідників немає узгодженості і щодо складових інтелектуального капіталу. Так, за А. Чухно інтелектуальний капітал є сумою трьох складових: людського капіталу (сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії), структурного капіталу (програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки) та споживчого капіталу (майбутні споживачі продукції компанії та її спроможність задовольнити їхні запити) [7, 52].

К. Свейбі розподіляє інтелектуальний капітал на: компетенцію персоналу, зовнішню й внутрішню структуру компанії. До компетенції

персоналу він зараховує отримані знання, здібності, накопичений досвід, освіту. Зовнішня структура орієнтована на відносини із клієнтами й постачальниками: це імідж компанії, торговельні марки, визнання продукції. Внутрішня структура орієнтована на підтримку життєдіяльності організації і включає – патенти, авторські права, бази даних, адміністративну систему, наукові дослідження й розробки [2, 14].

На відміну від цього В. Базилевич у структурі інтелектуального капіталу розрізняє: новітній фактор виробництва (інформація, знання, компетентність), нематеріальний актив (активи ринку, активи інтелектуальної власності, активи інфраструктури, людські активи), об'єкти права власності (об'єкти промислової власності, об'єкти авторського і суміжних прав), сукупність функціональних форм (людський капітал, структурний капітал, клієнтський капітал, організаційний капітал, інноваційний капітал, процесний капітал). Він зауважує, що інтелектуальний капітал – багатоаспектне поняття, яке об'єднує об'єкти інтелектуальної власності, знання, вміння і навички працівників, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обороту приносять дохід [8, 74].

Модель інтелектуального капіталу, запропонована Е. Брукінгом, включає чотири складові:

- ринкові активи;
- людські активи;
- інтелектуальну власність як актив;
- інфраструктурні активи.

Цієї ж позиції дотримується і П. Цибульов.

Ринкові активи – це той потенціал, який забезпечують нематеріальні активи, пов'язані з ринковими операціями. Наприклад, прихильність покупців до товарів підприємства, укладання повторних угод, формування портфеля замовлень, канали розподілу, різні контракти й угоди.

Людські активи – це сукупність колективних знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських навичок. Сюди входять психометричні дані й відомості про поведінку окремих осіб у різних ситуаціях, наприклад, при командній організації робіт або в стресових ситуаціях.

Інтелектуальна власність як закріплені законом права на результати творчої діяльності у виробничій, науковій, художній та інших сферах. Інтелектуальна власність становить узаконений інструмент для захисту

різних корпоративних активів. Наприклад, нові рішення, які стосуються виробництва товарів і їх компонентів, можуть бути запатентовані. Цінність патенту в тому, що він закріплює за його власником монополію на запатентований об'єкт на строк його юридичної дії.

Інфраструктурні активи – це ті технології, методи й процеси, які роблять роботу підприємства взагалі можливою. Наприклад, корпоративна культура, методи оцінки ризику, методи управління персоналом сфери торгівлі, фінансова структура, бази даних ринку в цілому й окремих покупців, комунікаційні системи як електронна пошта й телеконференції. Мова йде не про вартість матеріальних предметів, що формують комп'ютерну систему й інші подібні речі, а про характер використання таких систем на підприємстві. Гарним прикладом служить Інтернет. Користування Інтернетом доступне кожному, а оскільки Інтернет-простір нікому не належить, його не відображають в жодному балансі. Однак уміння за допомогою Інтернету продавати товари означає, що підприємство формує додатковий канал розподілу, й у такий спосіб Інтернет переходить у розряд активів [2, 77-81].

Аналіз цих та інших моделей інтелектуального капіталу свідчить, що не існує загально визнаної структури інтелектуального капіталу, а запропоновані авторами численні показники важко інтерпретувати без додаткового пояснення, оскільки вони мають індивідуальний набір особливостей для кожного підприємства. Крім того, одні й ті ж самі показники автори відносять до різних складових інтелектуального капіталу.

Головною характеристикою інтелектуального капіталу як фактора виробництва є його здатність робити додатковий продукт. Як тільки він виявляється виключеним із процесу виробництва або ж використовується нерационально, екстенсивно він перетворюється на потенціал, тим самим перестає бути чинником виробництва, а стає лиш ресурсом [1, 20].

Підводячи підсумки, погоджуючись із думкою В. Базилевича, вважаємо, що інтелектуальний капітал – це накопичена у процесі інтелектуальної діяльності сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва та обміну з метою отримання доходу [8, 62]. Інтелектуальний капітал має такі специфічні ознаки: зазвичай він є нематеріальним активом; зберігається та нагромаджується у специфічних, нетрадиційних формах; є одним з

визначальних факторів при визначенні ринкової вартості сучасних підприємств

Список використаних джерел:

1. Пархоменко В. Пархоменко А. Інтелектуальний капітал – основа розвитку підприємства // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1, Т.3. – С. 18 – 23.
2. Цибульов П. Управління інтелектуальною власністю. – К.: Держ. ін.-т інтел. власн., 2009. – 312 с.
3. Ковтуненко В. Сутність та роль інтелектуального капіталу // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1, Т.1. – С. 61 – 65.
4. Русс Й. Інтелектуальний капітал: практика управління / Й. Русс, С. Пайк, Л. Фернстем. – СПб: Высшая школа менеджмента, 2007. – 268 с.
5. Леонтьев Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. – М.: Акционер, 2002. – 225 с.
6. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект // Інтелектуальний капітал. – 2002. – №1. – С. 16 – 27.
7. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. – №11. – С.48 – 55.
8. Базилевич В. Інтелектуальна власність: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗБИТКІВ ВІД ПОРУШЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Шматков Роман Павлович,

*старший викладач Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

У сучасному світовому інноваційному підприємстві загалом та в Україні зокрема, на жаль, має місце таке негативне явище, як контрафакція продукції. Воно тягне за собою суттєві економічні втрати підприємств будь-якої форми власності. Це явище потребує, як правило, втручання держави в особі спеціалізованих органів та глибокого вивчення з метою запобігання дедалі більших руйнівних втрат та загальної превенції в цьому напрямі.